

լուրջ, հմուտից ու շահեկան յօդուած մը՝ թերթին կուսակիցներէ եւ հակառակորդներէ միանգամայն գնահատուած. եւ գրեթէ բոլոր գերման օրաթերթներն այդպէս կ'ընեն, չիստելով միասնեւրոյն վրայ: Եւրոպական թերթներու առատութեան մէջ ներքինէ այդ Լաքը, ի մեզ՝ պարզ չափանշան համարելու է:

Յ'ուզեմ աւարտել ինչպէս սկսայ՝ ջերմ համարանք յայտնելով «Մարտի» եւ յաւատարմութիւն ու յանձնարարութիւն մաղթելով ի սրտէ:

ՍՐՍԱՅ

* * *

Պր. Յօդուածագրին պարզած գաղափարներուն վրայ կ'ուզենք կէտ միայն աւելցնել, վասն զի կը փափաքէինք՝ որ մեր օրաթերթներն ալ ստեղծել հրահանգէ ըլլան եւ արժանի իրենց կոչման: Խմբագիր մը՝ մանաւանդ որ ինքնին մը՝ որչափ ալ իւրաքանչիւր, եւրոպայ, անհնարին է որ իրմէ պահանջուածները կատարելապէս կատարէ: Ուստի եւ «... Խմբագրական ժողով» կամ «Խմբակ» ըսուածն անհրաժեշտ կը համարենք: Բ. Հայ խմբագիրները սովորաբար քաջաշնորհ են. այս առաւելութիւն մըն է, որ շատ մը եւրոպական լրագիրներու խմբագիրները չունին: Արդ եթէ քաջաշնորհներ, իտարբեր, ահա՛ թերթ մ'ունենալ կ'ուզենք, բաւական է միայն մի եւ նոյն ուղղութեամբ գործող քանի մը խմբագիրներու բաժնէ իրենց պաշտօնը, որ, առ մեկը անգլիներէն լրագիրներու բաժինը ստանձնէ, երկրորդը՝ գաղղիներէններու, երրորդը՝ գերմաններէններու եւն: Ասոց միահամար Գրքագրութիւնն զիւրազը ցայտէ ճշմարտութեան լոյսը: Բայց այս երկրորդ կէտին հետ անձուկ կապուած է Գ. Բ. Որպէս զի միահամար գաղափարն չկազմենք, պէտք է աւելի յարգ տալ ահա՛ թերթներու Պաշտօնագրութեան (officielle) եւ Կատարարութեան (presse officieuse) այսօր ոչ ճշմարտութիւն կը քարոզէ, եւ ոչ ուղղութիւն պէտք է տալ մեր կարծեաց: Անկախ թերթներն՝ ստացէ թէ՛ երբեքն չափաւորութեան արտադր կը կրեն, բայց աւելի ապահով են: Դ. Գանի որ եւրոպական գլխաւոր լրագրութիւնը տարիներէ ի վեր monopole ըրած էր հասարակութիւնն, հաւատք կը գտնէր՝ առ ի զգոյց հակառակ աղբեր: Բայց հիմայ միայն մէկ լրագիր՝ ոչ թէ իւրաքանչիւր, ալ մանաւանդ իր որ ուղեբեր Գրքագիր, միաողովման ըլլալու գլխաւոր ապացոյցն է: Պէտք է գոնէ 2 կամ 3 հակառակ ուղղու-

թեամբ լրագիր ունենալ. հարկ անհրաժեշտ է այս. „Tems“ լրագրի հետ ունենալ պէտք է „La libre parole“ կամ „Autorité“ եւ կամ „Intransigent“ը: Գերմանական „Nord. D. Allgem. Zeitung“ ի կամ „Berliner Tagblatt“ ի հետ ունենալու է „Kreuzzeitung“ կամ „Köln. Volkszeitung“ը: Իսկ Աւստրիայի գլխաւոր լրագիրներէն ահա՛ ալ „յառաջդարձութիւն“, „ազատութիւն“, անուններով հրեական շահախնդրութիւն կը քարոզեն, իրենց ուզածին պէս կը զարգարեն իրերը. ասոնց գլխաւորն է՝ (Գալախտաբար մեր ուսահայ լրագրութեան՝ աղբիւրը) „Neue Freie Presse“ն, „Alliance israelite“ ի օրգանը. այս լրագրին հետ պէտք է կարգաւ „Deutsches Volksblatt“, որ 10 տարւան մէջ 38.000 բաժանորդ ունի (իսկ առաջինը՝ 45 տարւան մէջ՝ նոյնչափ) եւն: Այս մեր յիշած լրագիրներն անուն չունին՝ ստացոյ է, բայց այս ալ պատճառ ունի: Հեռագրութեան Գրքագրութիւնն ալ Հրեից ձեռքն են, ուրեմն քնական է որ՝ մեր յանձնարարած լրագիրներն եւ ոչ ինչ յիշարարին: Այս կէտերու գործադրութեամբ կ'ունենանք հայերէն լրագրութիւն մը՝ որ պարագայից եւ անուանի — „անկախ պատճառներու“, ներած սահմանին մէջ ստուգիւ անուն մը կ'առնու, եւ իրր անկողնիցալ՝ ճշմարտութիւնը գտնելու կը նպաստէ: Այս լրագիրներու մէջ „յառաջդարձական“, եւ „Եստադիմական“, կամ „պահանջողական“, անուններով տարբերութիւն զնե՛լ թերեւս ասկէ 10—20 տարի յառաջ կարելի էր, իսկ հիմայ՝ կամ Գրքագրութեան է եւ կամ՝ „Կատարարութեան“:

ԽՐԲ.

ՄԱՅՆՆԱԽՈՍԱԿԱՆ

ՈՒՓՓԻ — ՄԱՍԻՆԷԼ, պատմական վէպ. Ա. Գ. Գիքը (360—400): Բ. 8ա. Հնդկաստանի վերջին պատմութիւնը: Միտնա, Միտնա. Միտն 80 էջ ԺԺԴԶԶ: Գինը՝ ք. 3.50:

Այս ստուար գործը հայ նոր վիպասանութեան հօր՝ անմահ Բաքոյի բազմաթիւ վիպասանութիւններէն մին է, որ կը փոխադրէ ընթերցողը Հայոց պատմութեան 360—400 տարիները, անցընելով աշխարհ առջեւէն իբր տեսարանի մէջ՝ նոյն ժամանակի հայկական արեւելի, նախարարական եւ Ժողովրդական կեանքն ու գեպքերը, ինչպէս եւ այն գեղերը ներկայացըմ անհիմար, անանցներին եւ առունին կենսը, ժամանակին ազգային սովորու-

թիւները, արդուզարգը, սպառազնութիւնը, հոյ հոյն տեղագրութիւնն իւր ամէն պարագաներովը, եւ այլն:

Մասեան երեք Գրքի բաժնուած է, որոնց առաջինը 18 գլխով շատ զեղեցիկ էր նկարագրէ Սահմանի վարչականութեան զիջողին՝ իւր հօրն Վահանայ ուրացութեան վրայ զգացած վեշտք, եւ մարմնոյ եւ արեան դէմ՝ մտայ առաջնորդութեան եւ իւր անշափ հայրենասիրութեան հետեւելով՝ թէ առանձին իւր հօրեղբորորդւոյն Մամիկոնեան Մուշեղին հետ, եւ թէ քիչ ետքը՝ Աշտիշատու վանքին մէջ Սահակ Պարթեւին եւ Մեարտպոյ հետ՝ իւր հօրն եւ բեռւոյն Մեքուծեան Արծրունւոյ ուրացութեան շար հետեւութեանց առջեւն առնելու համար բրած որոշումները: Գարձեալ՝ հայրը գիմնարեցու համար մօրն հաւանութեամբը՝ որ Վահանայ ուրացութեան կամակից էր, բայց դեռ կը վախնար պարսկական զենք յայտնապէս անձամբ ալ զաւանելու՝ տեսնուած պատրաստութիւնները, եւ Սամուէլի ձամբոյ ելլելն ի գործագրութիւնն իւր այն որոշմանց՝ որոնց վրայ Տաճատունիին իւր փառասեր մայրը՝ զաղափար իակ չունէր: Ի վերջոյ իբր «փակագծի մէջ» համառօտիւ Հայաստանի երկրաօտութեան, եկեղեցական ու աշխարհական իշխանութեան, եւ այս երկուքին Հայաստանի բարգաւաճման ըստ իրենց տեսակետին կամ ուղղութեան՝ նպատակուն կամ ֆետերուն վրայ եւն կը ծառէ յոյց տալով ընդհանրապէս բովանդակ գործոյն՝ բայց զիշուարարար այս երեք զիշուց մէջ խորակել եւ մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւն եւ ազգային պատմութեան եւ բարոյց նկատմամբ իւր մեծ հմտութիւնը:

Երկրորդ Գրքը՝ իբր երկրորդ արարուածի առաջին տեսիլ կը բանայ մեր առեւել Հայաստանի

երկու վեհ՝ Գերեցոյ՝ Ս. Ներսէսի եւ Արշակայ Բ. ի գերութեան մէջ կրած տառապանքները, իրենց տաստիկ հայրենասիրութեանն բիւծ արտի մորմըր եւն եւն, Վերջոյս՝ իւր Ըշարհ հարցային հրամանաւոր մորթողները եղած պարագայետին Վահանայ պաճուհապատմեքին հետ բրած խօսակցութիւնները մանաւանդ, ընթերցողին վրայ արտաճմիկ ազդեցութիւն կ'ընեն: Ասկէ վերջը՝ կը շարունակուի պատմութեան թելը, որ ի միջի այլոց

հայ լեռնական կանանց քաջասրտութիւնն ալ անմահ հայրենի ուղեւոր՝ Ոչխէնի, Ռշտունեայ Գարեգին իշխանին դատերն եւ Սամուէլի հարսնացուին ծանծա գերը ներկայացրելու կուտայ: Յետոյ փառաստու Բուզանդէն քաղելով դժբախտ Համաղապարհւոյն սպանութեան պատմական դէպքը յառաջ կը բերէ, որուն՝ քանի մը գլուխ ետքը, կը կոչէ եւ Ըշարհ հարցային անձամբ Հայաստանն արշաւելու ժամանակ Չարեհ հաւանի աւերակաց մօտ Սիւնեայ եւ այլ ազնուական կանանց վրայ գործադրել տուած անթաղի եւ անազորոյն տանջանքները:

Հայաստանի պատմական անցեալը լաւ ուսումնասիրած՝ կարծես թէ չէ կրցած հրաժարել եւ հայ ազգիս երկու զիշուար մուտութիւններն առանձին կերպով ալ

նկարագրելու եւ ձաղելու, եւեթնայն ու յոճառաթիւնը, անխորհրդածեալ հաստատամուտութիւնը կ'ըսեմ, որոնց առաջինը զիշուարարար Բագրատունեայ կործանման պատճառ եղած է, եւ երկրորդը շատ լաւ կը ստորագրէ յանձին Մեքուծեանայ, զոր ոչ մօր պաղատանքը, ոչ ամուսնոյն եւ հպատակաց վարմունքը, եւ ոչ խղճի խղիթը (Գլ. 6. 7. եւ Գ. 4. 5.) կրցան շարժել եւ ուղղութեան բերել, ինչպէս եւ յանձին Վահանայ, որուն յամառութիւնը նմանապէս Համաղապարհւոյն խահեմ դիտողութիւնները (Գլ. 4.), եւ Սա-

Քաղաք

մուկէն որդիական սերէ բխած ջանքերը (Գ. Հոյր. Գլ. 4.) շերցան խախտել: Նոյն իսկ Սահակայ Պարթեւին վրայ ալ կը դատապարտէ մէկ երկու անգամ այս մոլութիւնը, ինչպէս Գլ. 10.: Ասէն ետքը կը պատմէ Արտագերից բերդին մէջ Հայոց գշտնային Փառանձման պաշարութիւնը: Հոս դիպաց պատմական ճշմարտութիւնէն շէտ կը շեղէ այնու որ զՀաւաքէ յաւաքուողը եւ յաղթմուսը կը ներկայացընէ Արտագերից բերդին ամրութեան առջեւ, եւ Մուշէց սպարապետին Հապուհի վրայ կատարած փառաւոր յաղթմութիւնը՝ այս փախստեան հետ անմիջական յարաբերութիւն մէջ կը դնէ, եւ Արտագերից բերդն երկրորդ անգամ մ'ալ պաշարել կու տայ Մերութանին, որ եւ զգժբախտ Փառանձմը կը գերէ ի վերջոյ, մինչդեռ Հապուհ՝ ըստ Բուզանդայ եւ խորենացոյ, Արտագերից առջեւ շերեցաւ: Արտագերը մէկ անգամ միայն 14 ամանայ պաշարում կընէ ի Մերութանէ, իսկ Մուշէցի յաղթմութիւնը Արտագերից կործանմանէ շատ ետքը կատարեցաւ:

Երբորդ Գրեքին Ա. գլուխը կը զբաղէ մեր պատմութեան դիւցազմ՝ Սամուէլով, որ ստուգիւն իր յայտնական անձնագրահովմամբ՝ որդիական եւ հայրենեաց սերէ գրգռուլ կը նետէ ինք զինքը թշնամեաց բանակը, ինքնին փորձ մ'ալ ընելու եւ հային իւր առած քայլերէն ետ կեցընելու գիտաւորութեամբ: Գժբախտ պատանի: Արդէն իսկ առաջին օրը բանակին մէջ տեսածները՝ անթիւ գերեւորաց արանց եւ կանանց եւ մանկանց բազմութիւնը, զիստառած հայ քաղաքացեաց եւ դիւղացւոց կառափները, որոնք բլրաւն դիզուած էին Մերութանոյ վրանին հանդէպ, գիտածոր փնտռուած ժողովուած Ս. կտակարանաց եւ այլ ձեռագիր մատենից հրով ջնջուիլը եւայլն եւայլն, սիրտը պատուաւ պատուաւ ըրին, ունեցած թախծութիւնն ալ այնչափ աստիպարացին որ՝ իր յամառութեամբն հանդերձ գործողութեամբ հայրը վահան՝ հոգ տանելով որդւոյն եւ ուզելով անոր սեւեռմանութիւնը փարատել, կ'որոշէ Երասխայ ափուները՝ «Իշխանաց կողոյշոյ, վրայ որ սորդութեան զուարճութեամբ շէտ կը զբաղեցընէ զինքը, ընդ որս եւ Արտաւազգ մանուկը՝ որդի վաշէի: Այս այն Արտաւազգն է որ գաղտ ի Մանուէլէ՝ մասնակցեցաւ այս սպարապետին Մերութանոյ շատ բրած պատերազմին, եւ իւր տիպ գործութենէն վեր՝ մեծ քաջութեամբ բազմութիւն թշնամիքն տապալելով՝ պատճառ տուած է ըստ Պր. Գ. Գարգաշեանի՝ Մ. խորենացոյ հնարած նախարարաց մանկանց պատերազմին (Անդ. Գ. Գլ. 1.): Եւ ինչքէ վահան, եւ մասնակցէին արդեօք դուռն ալ այս որսին՝ եթէ միայն գիտաւոր՝ որ Երասխայ թաղմազուկները քեզի համար ալ գերեզման մը կը պատարտեն . . . : Սամուէլ հօրն եւ պարսի մեծամարտաց առջեւ որսի ժամանակ մեծ քաջարարութիւն եւ յաղթականութիւն ցուցնելէն ետքը, կը յաղթի զհայոց ամպալտ բազմութիւնն բաժնել եւ կողոյշ հեռաւոր մէկ կողմէ տանել եւ հոն անոր իւր սիրտը բանալ: Որդւոյն հայրենասիրու-

թեան ու կրօնասիրութեան առջեւ կը խորտակին հօրը բուրք գաղափարները եւ զինքը իւրայնոց կողմէ շահեղու ջանքը, ինչպէս եւ հօրը յամառութեան, հաստատմանութեան առջեւ՝ կը բեկեղին որդւոյն թախանձանքն եւ զհայրը գգախառութեան բերելու ճիգը: Վերջապէս վերջը ջնջուլէն յետոյ, որուն կը փոխարինէ եւ Սամուէլ զհայրն ուրանալով: Եւ երբ վահան զՍամուէլ մահաւամբ պատժել սպառնալով՝ ձեռքը որդին կը տանի՝ Սամուէլ կը կանխէ, կը խցէ զհայրն ի մահ, եւ դիմութեան կը թողալ. յօրինակ այն անձանց՝ որոնք իրենց հայրենիքն, ընտանիքն ու գաւազնիքն չնչին շահու կամ երկիրդ մը պատճառաւ կ'ուրանան անտոժութեամբ . . . : (Բուզ. Գ. ԺԺ.) Բուզանդայ այս վկայութեան վրայ յեցեալ զոր նուեւ իբր նշանաբան գործածած է՝ շինած է Հեղինակը վկայաստեղծութիւն: Սամուէլ բաց աստի հարեւանցի կը յիշուի անգամ մ'ալ Բուզանդայ մէջ (Ե. Բուզ.) իսկ խորենացին՝ որ Սամուէլ անուամբ զինքը ելլաւ անգամ կը յիշէ (Գ. Իս եւ Խը), հօրը սպանութիւնը՝ սխալը մարտայայտ յառաջ կը բերէ. «Հանդիւր եւ սպանեալ նորա զհայր իւր զվաւրդս եւ զմայր իւր Տաճատուհի» (Գ. Խը): Եւ կը յայտնէ Մերութանոյ մայր ճոճն անձանց իւր հպարտակցը, ընդ որոս եւ Սամուէլը՝ գլուխն անցած՝ Նախիջևանի աւերակաց մօտ՝ որդւոյն բովանդակ բանտից պաշարին եւ գերեաց բազմութիւնը ձեռքէն թափելը. գեպք մը՝ որ պարզ բանտանդանակն է եւ ոչ պատմական: Հուսկ ուրեմն կ'աւարտի վկայաստեղծութեան Գ. Գլուքը՝ երբ Սամուէլ նաեւ իւր զինքն, որ իւր Ողակին ամրոցին մէջ ըստ պարսկական ճիշդին՝ Նաւասարդի հանդիմութիւնը կը կատարէր, ի պատիժ ուրացութեանը օրախոյզուղի իշնէ: Զորորդ Գրեքը դժբախտաբար անմահ Հեղինակին տարածմամբ մահաւամբ՝ մնացած է անկատար:

Մատենան գրուած է արեւելեան՝ ուսումնայ բարբառով՝ որ 1850ի ժամանակները կամաց կամաց ասպարէզն երեւնալով՝ այժմ մեծամեծ քայլերով բովանդակ գրական ասպարէզին վրայ տիրելու կը սպասուի: «Սամուէլ», Ա. սպարապետութիւնը ընչ տեսած էր 1888ին, «Արձաքանդ թերթէն հանուելով: Լեզուն շատ նոյնն է մաքուր եւ եւ յաճախ գործածուած բանաստեղծական զարգեղով ու դարձուածներով շահեղութիւն կրնայր ընել որ պարզ եւ ժողովրդական:

Իբրեւ աղբիւր՝ ինչպէս եւ Հեղինակը Յառաջարանին մէջ կ'ըսէ, գործածած է մեր հնագոյն ազգային պատմիչները, սակայն շատ ալ յաճախ կը շեղի դիպաց պատմական ճշմարտութիւնէն, անտես կ'ընէ անոնց պատմական կարգը եւ այլն. այսպէս՝ Գարեգին Ռշտունեաց Տեսալտն այնպիսի զեր մը կու տայ, ի Սպարապետի եւ Բուզանդայ (Դ. ԺԺ, Ե. Իէ.), որուն համեմատ՝ Գարեգին՝ հափեւ Հապուհի Հայաստան արշաւելը կը լռէ՝ վախէն կը փախչի, թող տալով ընտանիքը թշնամիքն ձեռքը, որով եւ դժբախտ Համադապուհ հայն մահաւան հեռաւոր պատճառը կ'ըլլայ: Գարեգինը Որմիւրդիտոյ գերի բանուիլն եւ Արտագերից

¹ Տես ՀՊԳԻՆ ԱՌ. 1898 էջ 71:

բերդն իբր պատանդ պահուիլը, որ պատմական դէպք չէ, ինչու որ բաց անտի որ պատմութեան մէջ ասոր վերաբերեալ յիշատակութիւն մը չկայ, նոյն իսկ անկէ՝ որ Մուշեղի յաղթութիւնը՝ Արտազերից կործանմանն շատ վերջը կատարեցաւ (Բարձր. Ե, ք.) անհնարին ըլլալը կը տեսնուի։ Գարձաւ Մերութանայ մօրը, որդւոյն վրայ կատարած յաղթութիւնը, եւ, եւն։ Սակայն այս ամէն պատմական անձեղութիւնը կ'արդարեան այնու՝ որ վկայականութեան մէջ ճշդագոյն պատմութիւն չի փնտռուիր, եւ երկրորդ՝ որ Հեղինակն ուզող է այս վկայականութեամբ ազգայնոց ծանրորտ հոյրենասիրութեան կատարեալ օրինակ մ'ընծայել եւ առ այն դրդել։ Եւ տարակոյս չունինք որ իւր այս վիճակին լիովին հասած է։

Ուրիշ ինդիք մ'ալ կը մնայ, որուն անշեւն ընթերցողը կը ստիպուի կանգ առնուլ, որ է՝ Որմիզդուխտ անուամբ երկու անձնասիրութեանց յաճախ յիշատակութիւնը, որ նմանագոյն պատմութեան մէջ գոյութիւն չունի։ Բայց ասոր մեկնութիւնը շատ պարզ է։ Մ. Խորենացի Բուզանդայ պատմութիւնն աստ եւս յօգուտ իւր գործածելով՝ Բուզանդայ այն կտորը, որ կը ճառէ Որմիզդուխտայ Զապաճ թագաւորին կողմանէ վաճանայ կնութեան տրուիլը (Գ, Ժ.), իւր սովորութեան համեմատ ծամածռելով՝ եւ նպատակաւ անձերը փոխանկելով՝ կը պատմէ այնպէս՝ իբր թէ Զապաճ զՈրմիզդուխտ Մերութանայ կնութեան տուած ըլլայ, եւ ոչ թէ վաճանայ, որուն նկատմամբ յիշատակութիւն չ'ընենք։ (Գ, լԷ.) Արդ մեր Հեղինակն ուզելով ազգային այս պատմահարցն իւրարու միաբանել, իւր վիճականութեամբ մէջ ստեղծէր Ե եւլին՝ Որմիզդուխտ։

Այս առթիւն կը դարձնենք մեր պատմագրոց շնորհապատմութեամբ զբարդներուն մտադրութիւնն այն մեծ սխալին վրայ, որ կը գտնուի Բուզանդայ որքն եւս Խորենացույ մէջ, ըստ որում Որմիզդուխտ անուն անձը Զապաճ Բ. ին, Մեծին, որ չծնած իսկ թագաւոր Տրատարակուած եւ երկար թագաւորելուն համար՝ «Երկրակեանց, ալ կոչուած է՝ քոյր կը դրուի։ «Սամուել», վեպը կը դառնայ 360—400 տարեաց շուրջը— ըստ այսմ՝ Զապաճ՝ որ թագաւորած է 310—380 ըստ անոցն (հայոց) նոյն իսկ 309—381, այն ժամանակներն գտնէ 50ամեայ ըլլալու էր։ Արդ թիշեպա յիշամեայ մը կրնայ 16—20ամեայ քոյր ունենալ, երբ իւր հայրն ու նախորդը Որմիզդ՝ իւր ծնանքէն իսկ յառաջ փոխանանծ էր։ Անտեից ալ է երթադրել՝ որ Զապաճ մայրը ծերութեանը ժամանակ կրկին ամուսնացած ըլլայ՝ հակառակ ամէն ամենաուրեշի, որ այն ժամանակները արքունի կանանց վրայ կը բռնանային։ Ասոր մեկնութիւնն ըլլայ թերեւս արեւելեան հին ազգաց թով տիրող այն սովորութիւնը, որով իրենց մերձաւոր ազգականներն «եղբայր», ըստ որում եւ «քոյր» կը կոչեն։ Գուցէ թէ Որմիզդուխտ Զապաճ Տրատար Տրեղապազ միայն

դուստրը կամ թոռն եւն։ Ըլլալով՝ այս մտօք Բուզանդէն «քոյր» կոչուած ըլլայ։ Կամ արդեօք Զապաճ պաշտօնը ըլլալու էր Որմիզդուխտ, եւ սխալմամբ կոչուած ըլլայ քոյր, որ անհնարին ալ չէ, ինչու որ Բուզանդ գրաւոր վկայութիւն մը չէր կրնար ունենալ այս մասին։ Զարմանալին այն է՝ որ ըստ մեր կործնեաց ազգային պատմութեամբ կամ պատմագրաց քննադատութեամբ զբարդներուն եւ ոչ մէկը, ոչ Չամչեան, ոչ Գաթրըճեան, ոչ Գարագաշեան, ցոյց տալ չ'ուզեալով է այս խնդիրը։

Այսչափ՝ մեր դիտողութիւններն անմասն Բաժնիի այս երկասիրութեան մասին. կը թողուցն ճնադաշտեան, ցոյց տալ չ'ուզեալով է այս խնդիրը։

Այսչափ՝ մեր դիտողութիւններն անմասն Բաժնիի այս երկասիրութեան մասին. կը թողուցն ճնադաշտեան, ցոյց տալ չ'ուզեալով է այս խնդիրը։

Հեղինակին տարածած մահաւան 10ամեկն առթիւ՝ Այլի 8իկին Բաժնիի բարեհաճ թոյլտուութեամբ՝ Գամուլէյն, այս Բ. տպագրութեան սկիզբը դրուած Բաժնիի վերջին լուսանկարէն շեշտուած յաջող պատկերը կը ներկայացընենք մեր ընթերցողներուն։*

Հ. Վ. ՄԻՆԻՔ.

ՅԵՐԵՐԵՅԻ

ՆՈՐԱԹԻՒՆՆԵՐ

1. Դեղերու արաբական անունները։ — 2. Հայսրէնի տառադարձութիւնը։ — 3. Հունգարացոց նախնական անունն հայերէն է։ — 4. Յակովբայ ծնունդնորք «Աւետարան Մանկութեան Յիսուսի», — 5. Հայոց պատարագը։ — 6. «Արարատ», ամսագրի մասին։ — 7. Կասիայոյն միանուննորն Հայերու մասին գրածը։ — 8. Բառագրութեան «Հայ մատենագրութիւնը»։

1. Դեղերու արաբական անունները։ M. Steinschneider սկսած է հրատարակել ի թերթին Wiener Zeitsch. f. d. K. d. M. (1897 էր 258 եւ շարուն.), զեղերու արաբերէն անուններու ցանկը, հին արաբացի բժշկարաններէն քաղելով։ Մեր հայ բժշկարաններով զբաղողները դիտեն՝ որ այս ուղիով օգտակար գործ է մեզին։

2. Հայերէնի որոշուածութիւնը։ Արեւելեան լեզուներու բառերն ու անունները լատին տառով գրելը միշտ մեծ դժուարութիւն պատճառած է Եւրոպացոց, վասն զի այն լեզուներու հնչման համապատասխանող առտաձեւեր չունին, եւ ստիպած են այլեւայլ ձեւեր հնարել։ Բազմաթիւ գրութիւններու վրայ աւելցաւ նոր

* Բաժնիի միւս վեպերուն վրայ ընդարձակ տեսութիւն մը հրատարակած է մեր Յարգելի գործակիցն Պր. Գ. Տիրոսն «Համդիպիւն» մէջ 1887. էջ 115, «Ռուսահայ գրականութիւնը, Բ. — Յակոբ Մանիք-Յակոբեան (Բաժնի)»։ ՌՄԲ.

Համարեալ ան. այս՝ Պր. Յ. Գալաքշիանի «Փաստութիւններ» եւն. Հոգեւ. ԱՌ. 1897, էջ 335—337 եւ 1898, 5 — 10։